

Marginalia I – Dancing Tables

[σελ.52, υποσημείωση 25]

Αποπειρώμαι ένα διευκρινιστικό σχόλιο πάνω στην υποσημείωση 25, στην ενότητα 1.4 με τίτλο “Ο Φετιχιστικός Χαρακτήρας του Εμπορεύματος και το Μυστικό του”. Η υποσημείωση βρίσκεται στη σελίδα 52 της μετάφρασης από εκδόσεις ΚΨΜ.

Στο κυρίως κείμενο, στην ίδια σελίδα, ο Μαρξ γράφει:

«Για παράδειγμα, η μορφή του ξύλου μεταβάλλεται όταν ο άνθρωπος φτιάχνει από αυτό ένα τραπέζι. Παρ’ όλα αυτά το τραπέζι παραμένει ξύλο, ένα συνηθισμένο αισθητό πράγμα. Από τη στιγμή όμως που εμφανίζεται ως εμπόρευμα μετατρέπεται σε ένα αισθητό υπεραισθητό πράγμα. Δεν στέκει μόνο με τα πόδια στο έδαφος, αλλά απέναντι σε όλα τα άλλα εμπορεύματα στέκει ανάποδα, με το κεφάλι του, και αναπτύσσει από το κούφιο κεφάλι του ιδιορρυθμίες, πολύ πιο αξιοθαύμαστες απ’ ό,τι εάν άρχιζε να χορεύει από μόνο του.»

Και αμέσως παραπέμπει στην εξής υποσημείωση:

«Ας θυμηθούμε ότι η Κίνα και τα τραπέζια άρχισαν να χορεύουν όταν όλος ο υπόλοιπος κόσμος φαινόταν να έχει μείνει ακίνητος – pour encourager les autres».

Πρόκειται για μια αρκετά αινιγματική υποσημείωση. Έχουμε συγχρόνως τρεις αναφορές: την Κίνα, τα τραπέζια που χορεύουν και τη φράση στα γαλλικά. Ευτυχώς η μεταφραστική ομάδα μας παρέχει, εν είδη σημειώματος, ορισμένες πληροφορίες για τις δύο από αυτές τις τρεις αναφορές.

1. Η φράση pour encourager les autres είναι άμεσο δάνειο από τον *Καντίντ* (Candide) του Βολταίρου. Παρατίθεται αυτούσια στα γαλλικά και στις γερμανικές εκδόσεις του Κεφαλαίου. Καταφθάνοντας στις αγγλικές ακτές, στο λιμάνι του Πλίμουθ, ο Καντίντ, ο μέντοράς του Πανγκλός, ο σύντροφός του Μαρτέν και η αγαπημένη του Κυνεγόνδη γίνονται μάρτυρες μιας στρατιωτικής εκτέλεσης:

«Τι ήταν πάλι τούτο;» απόρησε ο Καντίντ, «και ποιος δαίμονας κυβερνάει αυτόν τον κόσμο;» Ρώτησε να μάθει ποιος ήταν ο ευτραφής κύριος που μόλις είχαν εκτελέσει τόσο τελετουργικά. «Ναύαρχος ήταν», του απάντησαν. — «Και γιατί τον σκότωσαν τον ναύαρχο;» — «Επειδή», του απάντησαν, «δεν φρόντισε να σκοτωθούν αρκετοί άνθρωποι. Έδωσε μια ναυμαχία εναντίον ενός Γάλλου ναυάρχου και κατηγορήθηκε ότι δεν πλησίασε αρκετά τον στόλο του εχθρού». — «Μα αντιστοίχως», διαμαρτυρήθηκε ο Καντίντ, «ο Γάλλος ναύαρχος δεν οδήγησε τον στόλο του αρκετά

1.4. Ο φετιχιστικός χαρακτήρας του εμπορεύματος

κοντά στον στόλο του μακαρίτη». — «Αυτό είναι αδιαμφισβήτητο», του αποκρίθηκαν. «Ωστόσο σε αυτόν τον τόπο καλό είναι να καθαρίζεις έναν ναύαρχο πού και πού για να παραδειγματίζονται οι υπόλοιποι». (η υπογράμμιση με πλάγιους χαρακτήρες δική μου)

Για την πραγματική ιστορία του Βρετανού ναυάρχου Byng μας πληροφορούν οι μεταφραστές. Παρεμπιπτόντως, ο Βολταίρος αποπειράθηκε IRL να μεσολαβήσει εις μάτην για την αθώωσή του. Ευφύες λογοτεχνικό δάνειο, ωραία η ιστορία με τους ναυάρχους, απολαυστική η λεπτή ειρωνεία του Βολταίρου προς τους Άγγλους, αξιέπαινο και το αντιπολεμικό του φρόνημα. Μέχρι εδώ τα πράγματα είναι εύκολα.

2. Ενημερωνόμαστε, παράλληλα, από το ίδιο σημείωμα των μεταφραστών ότι η μνεία στην Κίνα αφορά την εξέγερση των Ταϊπίνγκ. Αυτό χρήζει περαιτέρω διευκρινήσεων.

Η εξέγερση των Ταϊπίνγκ στην Κίνα ξέσπασε το 1850 και κράτησε μέχρι το 1864 με τη συντριβή των εξεγερμένων από τις αυτοκρατορικές δυνάμεις των Τσινγκ, αν και ανυπότακτες στρατιωτικές ομάδες εξεγερμένων συνέχισαν να προκαλούν δολιοφθορές μέχρι την πλήρη κατάπνιξή τους το 1871. Πρόκειται για μία από τις μεγαλύτερες πολεμικές συρράξεις του 19^{ου} αιώνα, σίγουρα για τη μεγαλύτερη εμφύλια σύγκρουση που σημειώθηκε ποτέ, με τις απώλειες σε ζωές να προσεγγίζουν τα είκοσι ή και τα τριάντα εκατομμύρια, νούμερα συγκρίσιμα με τους νεκρούς του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Θηριωδίες και μαζικές δολοφονίες αμάχων πραγματοποιούνται και από τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές.

Τα αίτια της εξέγερσης είναι πολύπλοκα. Υπήρχε διάχυτη μια δυσφορία με τη δυναστεία των Τσινγκ που διατηρούσαν την εξουσία εδώ και τρεις αιώνες. Η κατάσταση επιδεινώθηκε, ιδίως για τις υποτελείς τάξεις, μετά το άνοιγμα των αγορών που επέβαλε η βρετανική αποικιοκρατία με τους Πολέμους του Οπίου. Οπότε τα αντιαποικιακά περιεχόμενα και ο ταξικός, σοσιαλιστικός χαρακτήρας της στάσης ήταν έντονος. Συγχρόνως, οι εξεγερμένοι Ταϊπίνγκ ήταν χριστιανοί σε αντιδιαστολή με την πλειονότητα των υπόλοιπων Κινέζων. Επιπλέον, υπήρχε ένα έντονο (πρωτο)εθνικιστικό στοιχείο, καθώς η δυναστεία των Τσινγκ προέρχονταν από τη Μαντζουρία και δεν ήταν Χαν, όπως ίσχυε για την πλειοψηφία της Κίνας. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι στην εξέγερση αυτή ανιχνεύει τη ρίζα του το Εθνικιστικό Κόμμα της Κίνας (Kuomintang) που πλέον έχει καταφύγει στην Ταϊβάν, αλλά παράλληλα και ο Μάο Τσετούνγκ τη θεωρούσε πρωτοκομμουνιστική.

Η πρώτη φορά που ασχολείται ο Μαρξ με την εξέγερση στην Κίνα είναι στην αρθρογραφία του στην εφημερίδα New York Daily Tribune, σε άρθρο του με τίτλο *Revolution in China and in Europe* τον Ιούνιο του 1853, μερικά χρόνια μετά το ξέσπασμα της εξέγερσης και μια πενταετία μετά τις Επαναστάσεις του 1848 που συγκλόνισαν την Ευρώπη. Στη Γηραιά Ήπειρο η αντίδραση έχει πλέον παλινορθωθεί, ο σάπιος κόσμος εκεί που σάπιζε ξανατονώθηκε και οι εξεγέρσεις είναι εν γένει εκτός του κλίματος. Και ενώ στην Ευρώπη δεν κουνιέται φύλλο,

στην μακρινή Άπω Ανατολή μαίνεται μια πρωτόγνωρη κοινωνική ανταρσία. Στο opinion piece αυτό, ο Μαρξ προβλέπει ότι η εξέγερση θα μπλοκάρει τις εμπορικές συναλλαγές της Δύσης με την Κίνα, θα ανατρέψει το εμπορικό ισοζύγιο και θα προκαλέσει οικονομική κρίση. Και εφόσον η ιστορική εμπειρία έχει δείξει ότι κάθε κοινωνικής έκρηξης προηγείται μια οικονομική κρίση, ο Μαρξ ευελπιστεί σε έναν νέο κύκλο εξεγέρσεων στον Δυτικό Κόσμο.

Όπως γράφει και ο ίδιος:

Whether the “contact of extremes” be such a universal principle or not, a striking illustration of it may be seen in the effect the Chinese revolution seems likely to exercise upon the civilized world. It may seem a very strange, and a very paradoxical assertion that the next uprising of the people of Europe, and their next movement for republican freedom and economy of Government, may depend more probably on what is now passing in the Celestial Empire — the very opposite of Europe — than on any other political cause that now exists — more even than on the menaces of Russia and the consequent likelihood of a general European war. But yet it is no paradox, as all may understand by attentively considering the circumstances of the case.

Εννιά χρόνια μετά, με την επικουρία της χρονικής απόστασης και γι' αυτό με μεγαλύτερη νηφαλιότητα, ο Μαρξ αποκαρδιωμένος επιστρέφει στην ανάλυση της εξέγερσης των Ταϊπίνγκ, αυτήν τη φορά με άρθρο του στη γερμανική εφημερίδα Die Presse με τίτλο *Chinese Affairs*, τον Ιούλιο του 1862. Το μικρό αυτό κείμενο δεν περιλαμβάνει μεγάλη ή εμβριθή ανάλυση αλλά ξεκινά με μια φράση που μας αφορά:

Some time before the tables began to dance, China – this living fossil – started revolutionizing. By itself there was nothing extraordinary in this phenomenon, since the Oriental empires always show an unchanging social infra-structure coupled with unceasing change in the persons and tribes who manage to ascribe to themselves the political super-structure. China is ruled by a foreign dynasty. Why should there not be initiated, after 300 years, a movement to overthrow it? From the start, the movement possessed primarily a religious character; but this it had in common with all Oriental movements. The immediate causes for the emergence of the movement were close at hand: European intervention, Opium Wars, consequently a shattering of the existing government, the outflow of silver into foreign lands, disturbances of the economic balance through import of foreign goods, etc. Paradoxically, it seems to me, opium acted as a stimulant, not as a tranquilizer. What is original in this Chinese revolution are only its bearers. They are not conscious of any task, except the change of dynasty. They have no slogans. They are an even greater scourge to the population than the old rulers. It seems that their vocation is nothing else than to set against the conservative disintegration [of China], its destruction, in grotesque horrifying form, without any seeds for a renaissance. (η υπογράμμιση δική μου)

Εμφανίζονται, λοιπόν, για πρώτη φορά τα τραπέζια που χορεύουν! Επομένως, η υποσημείωση 25 είναι αυτοαναφορική. Παραπέμπει σε προηγούμενο κείμενο του ίδιου του

1.4. Ο φετιχιστικός χαρακτήρας του εμπορεύματος

συγγραφέα, δημοσιευμένο πέντε χρόνια πριν την πρώτη έκδοση του Πρώτου Τόμου του Κεφαλαίου, μια ομολογουμένως αρκετά απόκρυφη self-reference.

3. Το τρίτο στοιχείο της υποσημείωσης και αυτό που έκανε την εμφάνισή του την δεκαετία του 1850, πρώτα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής για να επεκταθεί ταχύτατα σε ολόκληρη την Ευρώπη, ήταν ο Πνευματισμός, δηλαδή η επικοινωνία με τα πνεύματα. Είχαν προηγηθεί ο Μεσμερισμός (ζωώδης μαγνητισμός) κατά τον 18^ο αιώνα καθώς και οι μυστικιστικές διδασκαλίες του Swedenborg, επιρροές που ο Νέος Πνευματισμός του 19^{ου} αιώνα δεν δυσκολεύτηκε να συνταιριάζει σε ένα νέο αποκρυφιστικό αμάλγαμα. Η πρώτη επίκληση πνευμάτων έλαβε –επιτυχώς (;)– χώρα στην πολιτεία της Νέας Υόρκης το 1848, όταν οι αδερφές Fox κατέγραψαν την επικοινωνία που είχαν με ένα πνεύμα που κατοικούσε στο σπίτι τους. Μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα ο Πνευματισμός επεκτάθηκε και στην Ηπειρωτική Ευρώπη, ενώ στη Μεγάλη Βρετανία η πρώτη σεάνς πνευματισμού καταγράφεται το 1853 στο Keighley του Yorkshire.

Οι πνευματιστικές αυτές σεάνς περιλάμβαναν ένα κύκλο πνευματιστών, καθήμενων συνήθως γύρω από ένα τραπέζι, ένα «ευαίσθητο» μέντιουμ που λειτουργούσε ως αγωγός επικοινωνίας με τον κόσμο των πνευμάτων και ένα σύστημα επικοινωνίας, δηλαδή υποβολής ερωτήσεων και λήψης απαντήσεων από το επέκεινα. Οι μέθοδοι επικοινωνίας ποίκιλαν: άλλοτε το μέντιουμ υπέπιπε σε κάποιου είδους έκσταση και κατόπιν αποκάλυπτε ό,τι του είχαν εκμυστηρευτεί τα πνεύματα, άλλοτε επιστρατευόταν ένα είδος αυτόματης γραφής όπου το πνεύμα υπαγόρευε και το μέντιουμ κατέγραφε τα λεγόμενα του. Ο συνηθέστερός, όμως τρόπος επικοινωνίας ήταν τα λεγόμενα «περιστρεφόμενα τραπέζια» (turning tables ή tipping tables ή και tilting tables). Ουδεμία σχέση με τον turntablism και τα πικάπ.

Σε αυτές τις σεάνς, λοιπόν, οι παριστάμενοι/ες συγκεντρωνόντουσαν γύρω από ένα τραπέζι και τοποθετούσαν μόνο τα ακροδάχτυλά τους πάνω στην επιφάνεια του τραπεζιού, χωρίς να ασκούν την ελάχιστη πίεση. Κατόπιν, άρχιζαν κυκλοτερώς να απαγγέλλουν την αλφαβήτα και ως δια μαγείας το τραπέζι έγερνε από μόνο του προς τον/την πνευματιστή που είχε εκφέρει το κατάλληλο γράμμα. Έτσι, γράμμα το γράμμα, λέξη τη λέξη, σχηματίζονταν προτάσεις και οι πνευματιστές λάμβαναν τις πολυπόθητες απαντήσεις από το υπερπέραν. Προφανώς, αυτή η διαδικασία σχηματισμού φράσεων ήταν ιδιαίτερα αργή, επιρρεπής σε σφάλματα και το αρχικό δέος ξεθώριαζε σύντομα. Σύντομα κατέστη εμφανές ότι έπρεπε να βρεθεί μια πιο αποτελεσματική τεχνική. Μετεξέλιξη, λοιπόν, αυτών των κινούμενων τραπεζιών υπήρξαν τα γνωστά μας ouija boards που επιβιώνουν μέχρι και σήμερα.

Αυτές οι σεάνς του Πνευματισμού δεν είναι άλλες από τα τραπέζια που χορεύουν, τα οποία επικαλείται ο Μαρξ στο Κεφάλαιο.

Έχοντας εντοπίσει τις τρεις αυτές αναφορές, μπορούμε πλέον να αποπειραθούμε να ανασυστήσουμε το νόημα της υποσημείωσης 25. Ο Μαρξ φαίνεται να λέει το εξής: την εποχή που στην Ευρώπη επικρατούσε κοινωνική νηνεμία και μοναδικό ενδιαφέρον των κοινωνιών ήταν ο Πνευματισμός, στη μακρινή Κίνα εξελισσόταν μια γενικευμένη εξέγερση που απειλούσε να μεταλαμπαδεύσει τη φλόγα της και στη Δύση.

Η παλαιότερη πηγή που βρήκα (φυσικά ενδέχεται να υπάρχουν και άλλες, προγενέστερες) που να υιοθετεί αυτήν την ανάγνωση είναι ένα κείμενο του Ριαζάνοφ από το 1926 με τίτλο *Karl Marx on China*. Εκεί ο επιμελητής του Καρόλου γράφει:

The Taipings took one town after another. Finally, in March, 1853, even Nanking was taken, which for a long time remained the capital of the celestial empire founded by Hung. At that time it appeared as if the Taipings within a few months would also take possession of Peking. The entry into Nanking, however, remained the highest point in the rebellion.

It was at this period that there was written the article of Marx which appeared in the New York Tribune on June 14, 1853. At that time reaction was triumphant in Europe. The Communist League was in dissolution, the Mailand [Milan] revolt (February 1853) which was organised by Mazzini and his followers ended in defeat. Marx had greeted it as the symptom of an approaching revolutionary crisis. With even greater fervour, therefore, he greeted the beginning of the revolutionary movement in the Far East. *The contrast between petrified Europe and the movement in China, where movement had so long been absent, forcibly impressed itself. Civilised Europe, where thrones and altars had been stormed, was now diligently occupied with table turning, a fashion of American origin. "One is reminded of the fact," wrote Marx later in Capital, referring to these events, "that China and the tables began to dance when all the remaining world appeared to be standing still – pour encourager les autres."* (η υπογράμμιση δική μου)

Ταυτόχρονα, έχει σημασία το γεγονός ότι ο Μαρξ επιλέγει να προσθέσει αυτήν την υποσημείωση στην ενότητα για τον φετιχισμό του εμπορεύματος, ως εμφατικό σχόλιο σε μία παράγραφο που μιλάει για το τραπέζι ως εμπόρευμα. Όταν το υλικό τραπέζι εμφανίζεται ως εμπόρευμα, αποκτά μια αισθητή υπεραισθητή διάσταση. Στέκεται ανάποδα και βγάζει από το κεφάλι του ιδιορρυθμίες. Η αξιακή μορφή προσδίδει στα εμπορεύματα μια αισθητή υπεραισθητή διάσταση που είναι πιο θαυμαστή από τις πνευματιστικές σεάνς, τα τραπέζια που στριφογυρίζουν και τις επαφές με τα υπεραισθητά πνεύματα.

Έχουμε επομένως τρία στοιχεία: το εμπόρευμα-τραπέζι, τον Πνευματισμό και την εξέγερση στην Κίνα. Ερασιτεχνική αδεία και κινούμενοι μετωνυμικά, θα μπορούσαμε ίσως να ισχυριστούμε ότι τα τρία αυτά στοιχεία ορίζουν κατ' αντιστοιχία τη μορφή-εμπόρευμα, την ιδεολογία και τον κοινωνικό ανταγωνισμό. Πώς, λοιπόν, συνδέονται αυτά τα τρία στοιχεία μεταξύ τους; Ο Μαρξ αρκείται στην απλή παράθεση, φαίνεται να υπονοεί μια συγκυριακή

1.4. Ο φετιχιστικός χαρακτήρας του εμπορεύματος

συνύπαρξη στον χρόνο, την τυχαιότητα της συγχρονίας. Ενδεχομένως, να μπορούσαμε να επιχειρήσουμε κάποιες αιτιολογικές συνδέσεις. Στη συνέχεια θα διακινδυνεύσω κάποιες τέτοιες συνδέσεις ανάμεσα σε αυτές τις κατηγορίες. Ορισμένες από αυτές είναι αλληλοαποκλειόμενες, άλλες συμπληρωματικές. Όλες τους σχηματικές και ανεπαρκείς να εξηγήσουν σύνθετα κοινωνικά φαινόμενα. Τις παραθέτω ως thought experiments και όχι ως έγκυρες ερμηνείες ιστορικών γεγονότων.

A. Η εμπέδωση του εμπορεύματος ως κοινωνικής μορφής στη Δύση είναι αυτή που ουσιαστικά οδήγησε στην ξαφνική τρέλα που κατέλαβε τις δυτικές κοινωνίες με τον Πνευματισμό. Το εμπόρευμα, ως γενικευμένη κοινωνική μορφή, παράγει την αντίστοιχη ιδεολογία. Εδώ έχουμε το κλασικό σχήμα του ορθόδοξου μαρξισμού: βάση και εποικοδόμημα. Εφόσον στον κόσμο κυριαρχούν τα αισθητά υπεραισθητά πράγματα, δεν είναι τελείως παράλογη η επιθυμία των ανθρώπων να βρουν μέσο επικοινωνίας (μέντιουμ) που να τους αποκαλύπτει τις βουλές αυτών των αισθητών υπεραισθητών πραγμάτων. Στο βαθμό που τα εμπορεύματα αποκτούν μια «φαντασματώδη αντικειμενικότητα», η συνομιλία με φαντάσματα δεν είναι μια ακατανόητη πρακτική. Και κατ' επέκταση, εφόσον το εμπόρευμα δεν είναι μια εμπεδωμένη κοινωνική σχέση στην όχι-ακόμη-πλήρως-καπιταλιστική Κίνα, είναι αναμενόμενο να μην εντοπίζονται εκεί αντίστοιχες ιδεολογικές πλάνες όπως ο Πνευματισμός.

B. Η εξάπλωση του Πνευματισμού εδραιώνει την κυριαρχία του εμπορεύματος. Οι εκμεταλλευόμενοι είναι συνεπαρμένοι από τα φαντάσματα και παραμελούν τις πραγματικές κοινωνικές σχέσεις. Εδώ έχουμε και πάλι την ορθόδοξη διάκριση βάσης-εποικοδομήματος, ιδωμένη, όμως, αυτήν τη φορά από την ανάστροφη. Τα τραπέζια των σεάνς που φαινομενικά χορεύουν διασφαλίζουν ότι τα πραγματικά τραπέζια θα συνεχίσουν να αναπτύσσονται από το κεφάλι τους ιδιορρυθμίες. Η ιδεολογία συμβάλλει στην αναπαραγωγή της κοινωνικής σχέσης. Ίσως αυτός ο ρόλος της ιδεολογίας στην αναπαραγωγή της καπιταλιστικής σχέσης να εξηγεί και το γεγονός ότι η Ευρώπη στέκει πετρωμένη ενώ η Ασία εξεγείρεται.

Γ. Θα μπορούσαμε, ωστόσο, να βγάλουμε από τη μέση την ιδεολογία και να ασχοληθούμε μόνο με την κοινωνική πρακτική. Ή πιο σωστά, να μην αντιληφθούμε την ιδεολογία ως σχετικά αυτονομημένο μηχανισμό, αλλά ως ήδη πάντα ενσωματωμένη στην κοινωνική πρακτική, ως αδιαχώριστη στιγμή της. Έτσι, με βάση αυτήν τη λογική, η απολίθωση του κοινωνικού ανταγωνισμού στην Ευρώπη συνδέεται άμεσα με την υπερκινητικότητα των εμπορευμάτων. Η εδραίωση της εμπορευματικής παραγωγής αδρανοποιεί την ταξική πάλη. Όσο τα τραπέζια στέκουν ανάποδα, με το κεφάλι τους, οι άνθρωποι παραμένουν ακίνητοι γύρω τους. Ίσως και γι' αυτό η εξέγερση στην Κίνα, παρά την επιθυμία του Μαρξ, να μην κατόρθωσε να λειτουργήσει ως παρότρυνση για τους υπόλοιπους, ανεξάρτητα από τη μόδα του Πνευματισμού.

Δ. Τέλος, μια απόπειρα να τοποθετήσουμε στο κέντρο τον κοινωνικό ανταγωνισμό: στην Κίνα δεν βρέθηκε πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη του Πνευματισμού ακριβώς επειδή λάμβανε χώρα ένας γενικευμένος κοινωνικός στασιασμός. Αντίστοιχα, για την κοινωνική ειρήνη που επικρατεί στον Δυτικό κόσμο την εποχή που γράφει ο Μαρξ δεν ευθύνονται οι πνευματιστικές συνεδρίες αλλά η βαριά ήττα των επαναστάσεων του 1848 που είχαν προηγηθεί. Δεν είναι η ιδεολογία που αμβλύνει την ένταση του κοινωνικού ανταγωνισμού. Αντίθετα, η άμπωτη της ταξικής πάλης αφήνει χώρο για την ανάπτυξη υπερφυσικών δοξασιών. Όσο οι κοινωνίες εξηγούνται ενάντια στο εμπόρευμα, όσο οι άνθρωποι παίρνουν τη ζωή στα χέρια τους, τόσο υποχωρεί η ιδεολογία, τόσο σταματούν τα τραπέζια να χορεύουν.

Υ.Γ. Ουδείς προθέση έχω να αμφισβητήσω την ερμηνεία του Ριαζάνοφ. Αρκετά τράβηξε ο άνθρωπος στα χέρια των σταλινικών. Την αποδέχομαι ως σωστή. Και αν όχι επαληθεύσιμα σωστή, τουλάχιστον ως την πιο ενδιαφέρουσα. Εντούτοις, την πρώτη φορά που διάβασα αυτήν την υποσημείωση, προφανώς ο νους μου δεν πήγε ούτε στην Εξέγερση των Ταϊπίνγκ, ούτε και στον Πνευματισμό. Ανακάλεσα αυτόματα μια ανάμνηση των παιδικών μου χρόνων από το κινέζικο τσίρκο (ή πιο ορθά, το κινέζικο βαριετέ, αφού το τσίρκο με την μορφή που γνωρίζουμε είναι Δυτικό). Εκεί υπάρχουν διάφορα νούμερα με Σαολίν μοναχούς, ακροβάτες, χορευτές ντυμένους δράκους, ανθρώπους-λάστιχο κλπ. Μεταξύ αυτών και οι Κινέζοι ισορροπιστές που ισορροπούν περιστρεφόμενα πιάτα στα άκρα τους. Ενίοτε και τραπέζια. Για να αποκτήσετε μια εικόνα, παραπέμπω σε ένα σύντομο βιντεάκι στο YouTube:

https://www.youtube.com/watch?v=Ao4DlMik_3s

Αυτά υπήρξαν για μένα τα τραπέζια που χορεύουν.

Βιβλιογραφικές Πηγές

1. Για το τσιτάτο από τον Καντίντ του Βολταίρου, συμβουλευτήκα τον ... Καντίντ του Βολταίρου.

- Βολταίρος (2005). *Καντίντ*. Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.

2. Για την εξέγερση των Ταϊπίνγκ και τις μαρξικές αναλύσεις:

1.4. Ο φετιχιστικός χαρακτήρας του εμπορεύματος

- Το άρθρο του Μαρξ στην New York Daily Tribune το 1853 με τίτλο Revolution in China and in Europe

<https://www.marxists.org/archive/marx/works/1853/06/14.htm>

- Το άρθρο του Μαρξ στη Die Presse το 1862 με τίτλο Chinese Affairs

<https://www.marxists.org/archive/marx/works/1862/07/colonialism-modernization.htm>

- Το κείμενο του Ριαζάνοφ του 1926 με τίτλο Karl Marx on China

<https://www.marxists.org/archive/riazanov/1926/xx/china.htm>

καθώς επίσης και κάμποσο Wikipedia.

3. Για τον Πνευματισμό και τις σεάνς με τα τραπέζια:

- Barrow, Logie (1980, Spring). *Socialism in Eternity: The Ideology of Plebian Spiritualists 1853-1913*. History Workshop 9, 40.
- Barrow, Logie (2003). *Plebeian Spiritualism: Some Ambiguities of England's Enlightenment, Reformation, and Urbanisation*. Österreichische Zeitschrift für Geschichtswissenschaften, 14(4), 96–118.
- Brown, N., Burdett, C., & Thurschwell P. (eds.). (2004). *The Victorian Supernatural*. Cambridge University Press.

Καθώς και πληροφορίες από την κάτωθι σελίδα:

<https://www.museumoftalkingboards.com/>